

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

43

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

ARCHEOGRAPHICAL
PAPERS

43

Belgrade 2021

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОГРАФИЈУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

43

Београд, 2021

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

ВЛАДИМИР ПИШТАЛО, главни и одговорни уредник (Београд)
Проф. др ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ, уредник (Београд)
Др ВЛАДАН ТРИЈИЋ, секретар Одбора (Београд)
Проф. др АКСИНИЈА ДЖУРОВА, инострани члан САНУ (Софија)
АНАТОЛИЈ ТУРИЛОВ, инострани члан САНУ (Москва)
РАДОМАН СТАНКОВИЋ (Београд)
Др ЈАСМИНА НЕДЕЉКОВИЋ (Београд)
Доц. др ДРАГАНА НОВАКОВ (Београд)
Др ДРАГАН ПУРЕШИЋ (Београд)

EDITORIAL BOARD

VLADIMIR PIŠTALO, editor-in-chief (Belgrade)
TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Associate Professor, editor (Belgrade)
VLADAN TRIJIĆ, Ph.D. secretary of the Board (Belgrade)
AKSINIJA DŽUROVA, SASA foreign member (Sofia)
ANATOLY TURILOV, SASA foreign member (Moscow)
RADOMAN STANKOVIĆ (Belgrade)
JASMINA NEDELJKOVIĆ, Ph.D. (Belgrade)
DRAGANA NOVAKOV, Ph.D. Assistant Professor (Belgrade)
DRAGAN PUREŠIĆ, Ph.D. (Belgrade)

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ
Др НЕДЕЉКО РАДОСАВЉЕВИЋ, научни саветник
Др ВЛАДАН ТРИЈИЋ, археограф саветник
Мр ДУШИЦА ГРБИЋ, библиотекар саветник

REVIEWERS

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Professor
NEDELJKO RADOSAVLJEVIĆ, Ph.D., Principal Research Fellow
VLADAN TRIJIĆ, Ph.D., Archeographer Advisor
DUŠICA GRBIĆ, MA, Library Advisor

Публиковање овог броја *АРХЕОГРАФСКИХ ПРИЛОГА* остварено је уз финансијску помоћ
Министарства културе и информисања Републике Србије

САДРЖАЈ/CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

- Татјана Субоџин-Голубовић*
АВЕРКИЈЕВ ПАНАГИРИК ПРЕПИСАН У ДОБРУНУ 1615. ГОДИНЕ 11
- Tatjana Subotin-Golubović*
AVERKIJEV'S PANEGRIC COPIED AT THE DOBRUN MONASTERY IN 1615..... 26
- Љиљана И. Пузовић*
КЊИГЕ ЗА УПИСИВАЊЕ ЦРКВЕНИХ ПРИЛОГА
ИЗ БИБЛИОТЕКЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЕПАРХИЈЕ БУДИМСКЕ У СЕНТАНДРЕЈИ 27
- Ljiljana I. Puzović*
BOOKS FOR INSCRIBING DONORS AND DONATIONS
FROM THE LIBRARY OF THE SERBIAN ORTHODOX EPARCHY OF BUDA IN SZENTENDRE..... 72
- Милена Марџиновић*
ЗБОРНИК ПИСАМА МИТРОПОЛИТА ДАНИЛА, САВЕ И ВАСИЛИЈА ПЕТРОВИЋА
У РУКОПИСУ ИЗ БИБЛИОТЕКЕ ЦЕТИЊСКОГ МАНАСТИРА 81
- Milena Martinović*
COLLECTION OF THE LETTERS OF METROPOLITANS DANILO, SAVA AND VASILJE PETROVIĆ
IN A MANUSCRIPT FROM THE LIBRARY OF THE CETINJE MONASTERY..... 91
- Љубодраг Обровачки*
ПОМЕНИК СЕЛА ЂУРАКОВЦА ИЗ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 18. ВЕКА 107
- Ljubodrag Obrovački*
ROMENIK (BEADROLL) OF THE VILLAGE OF ĐURAKOVAC
FROM THE OTHER HALF 18TH CENTURY..... 114
- Владимир Радовановић*
ПОЧЕЦИ РАДА РАДОСЛАВА ГРУЈИЋА НА ПРИКУПЉАЊУ И ОБРАДИ
СТАРОГ СРПСКОГ КЊИЖНОГ НАСЛЕЂА..... 121
- Vladimir Radovanović*
THE BEGINNINGS OF RADOSLAV GRUJIĆ'S WORK ON THE COLLECTION AND TREATMENT
OF EARLY SERBIAN LITERARY HERITAGE 141

UDC 930.2:003.072=163.41"1615"
091=163(497.6)"16"
271.222(497.11)-523.6-282.5(497.6)"16"
Оригиналан научни рад

АВЕРКИЈЕВ ПАНАГИРИК ПРЕПИСАН У ДОБРУНУ 1615. ГОДИНЕ

ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ

По обнови рада Пећке патријаршије (1557) у манастиру Добруну је преписано више рукописа. Посебну пажњу привлачи *Панагирик* који је 1615. године у манастиру преписао познати и веома продуктивни писар Аверкије. Рукопис се данас чува у Музеју СПЦ у Београду (бр. 54). У раду је представљен садржај рукописа, као и његов однос према рукописима истог типа које је Аверкије преписивао касније, по доласку на Свету Гору.

Кључне речи: Аверкије, манастир Добрун, Света Гора, Хиландар, *Панагирик*, Јован Златоуст

С обновом Пећке патријаршије (1557) започела је и обнова духовног живота српског народа. То је време када се не само обнављају стари манастири, већ се оснивају и нови. Упоредо с градитељском обновом, и старе традиције преписивања рукописа у манастирима се обнављају, те тако започиње с радом читав низ скрипторија. Преписивање књига, у првом реду рукописа богослужбене намене, представљало је важан сегмент у временима обнове рада српске Патријаршије. Тако су се обнављали и попуњавали уништени или растуруени фондови манастирских библиотека и парохијских цркава. Бројни манастири, основани по обнови рада Патријаршије, старали су се да прикупе богослужбене књиге без којих се није могло одвијати богослужење, те су тако почеле да се формирају и нове библиотеке. Временом су се ове збирке попуњавале и рукописима другачијег састава – зборницима различитог састава, средњовековним романима и повестима (*Александрида*, *Варлаам и Јоасаф*), зборницима правног карактера, патерицима, преписима неког од *Шестиднева*. Тежња да се у манастирској библиотеци нађу и књиге које немају искључиво богослужбену намену показује да су се у монашкој средини обновила интересовања и за теме које излазе

* Татјана Суботин-Голубовић, Филозофски факултет, Београд, tsubotin@f.bg.ac.rs

из поменутих уских оквира. Уз обнављање активности скрипторија у старим манастирима, који су били основани у време пре турских освајања, с радом је започео и читав низ нових скрипторија, што говори о томе да је стара традиција преписивања књига, мада у знатно смањеном обиму, успела да се одржи до тренутка обнове Патријаршије.¹

Један од активних скрипторија тога времена налазио се, судећи према оскудним сачуваним подацима, и при манастиру Добруну (Крушеву), недалеко од Вишеграда. Манастир Крушево је, заједно са својом женом Болеславом и синовима Петром и Стефаном, основао жупан Прибил 1343. године.² Уз Прибила се помиње и протовестијар Стан, Прибилов таст.³ Ктитори Крушева припадају оном кругу властеле краља, потом цара, Душана, који се угледао на задужбинарске подухвате локалне византијске властеле с којима су се упознали по Душановом освајању Епира и Тракије. Киторски натпис у коме су поменута имена оснивача, као и тачна година оснивања, објављен је 1885. године.⁴ Имена ктитора и других приложника била су забележена и у *Крушевском њоменику* који је припадао старој збирци рукописа Народне библиотеке у Београду (рукопис бр. 226).⁵ У трећој и четвртој деценији XV века цео овај крај је, заједно с манастиром, припадао босанском војводи Радославу Павловићу, чије се седиште налазило у оближњем граду Добруну, по коме је Крушево већ прилично рано добило и своје друго име – Добрун.⁶ Манастир се налазио на путу који је из Приморја водио у Цариград, те се више пута помиње у белешкама западних путника који су у XVI веку прошли поред њега.⁷ Током прве половине XVI века манастир је посетило више западних путника, а из њихових белешки може се закључити да је био у добром стању. Тако је Курипешкић 1530. године забележио да је у њему живело осам монаха, али

¹ Суботин-Голубовић 1999.

² Црква је посвећена Благовештењу.

³ Ђорђевић 1994, 143–145.

⁴ Ковачевић 1885; Ђорђевић 1994, 143.

⁵ Новаковић 1875, 17–19; Стојановић 1982, 386, опис бр. 31. Новаковић је претпоставио, на основу почетка поменика у коме се помињу свети ктитори Светог Благовештења (званог Крушево), као и на основу поменика „господе српске”, да је овај рукопис или настао или био преписан са старијег предлошка крајем XV века.

⁶ Кашанин 1928, Војводом Радославом Павловићем и историјом земаља које су се налазиле под његовом влашћу посвећен је зборник радова са научног скупа (*Земље Павловића* 2003).

⁷ Matković 1878.

две године касније (1532) аустријски посланици Ногароло и Рамберт затекли су у Добруну свега два калуђера.⁸

Узимајући у обзир време оснивања манастира, не треба сумњати да су се угледни ктитори постарали да обезбеде и неопходне црквене утвари као и књиге потребне за несметано одвијање богослужења. Нема сумње ни да су о манастиру и његовим потребама касније водили рачуна и Павловићи. Нажалост, најстарији подаци који потврђују да је манастир поседовао књиге, као и да се у њему одвијала преписивачка активност, потичу тек из времена обнове рада Патријаршије. Тако је 1558. године игуман Максим преписао једно јеванђеље које се данас чува у Цетињском манастиру (Цетиње 9).⁹ Љубомир Стојановић је објавио запис из кога се види да је нека Слава слепица откупила један минеј из села Врточа за Добрунску цркву (XVI/XVII век).¹⁰ Но, за нас је посебно интересантан рукопис који је за Добрун 1615. године исписао Аверкије, при игуману Авакуму и митрополиту босанском Теодору.¹¹ Овај рукопис данас се чува у Музеју СПЦ у Београду (бр. 54)¹², а доспео је у њега после Другог светског рата заједно са збирком рукописа манастира Беочин. Запис на л. I, настао почетком XVIII века, помаже да се расветли пут којим је овај рукопис доспео у Беочин. Он гласи: *Сеє ѿмологѣа добронѣскаа ѿстави се оу рачи и рачѣаскѣ ѿднесе и ресло када се донесе наша да се сѣа дас(тъ) . и ѿднесе игумень целенѣтѣ маргарит и ѿднесе еѣфидѣе поученѣе еѣгланско ѿт[ъ] сего тепѣтера ѿднесоше.*¹³ Произилази да је рукопис из Добруна прво био пренет у манастир Рачу на Дрини, а затим је доспео у Беочин; из самог записа не може се са сигурношћу закључити када се то тачно догодило.¹⁴ На последњем листу овог рукописа Аверкије је оставио два записа. Први запис има облик кратке песме у којој

⁸ Matković 1878, 179, 200.

⁹ Момировић, Васиљев 1991, 67–68.

¹⁰ ССЗН VI, 9477.

¹¹ О добрунским рукописима: Суботин-Голубовић 1999, 128.

¹² Мошин 1955, 221.

¹³ Интересантно је да је у овом запису рукопис назван *Маріарийѣ*, што је, иначе, назив за зборнике који претежно садрже слова и саставе Јована Златоустог.

¹⁴ Рача је запустела 1688. године, а њени монаси су избегли у Угарску 1690. године: Зиројевић 1984, 174–175. Патријарх Арсеније дао је (1697) дозволу монасима из Раче који нису имали стално место боравка да се населе у запустелом манастиру Беочину: Руварац 1924, 4, те је, највероватније, и *Добрунски панѣирик* тако доспео у беочинску збирку.

почетна слова сваког стиха дају акростих у коме је сачувано Аверкијево име. Мада је запис већ више пута био објављен, поновићемо га и овде:¹⁵

Алкотоу и жеждѣ х(рист)а ради любви .
 Ђѣси тако призывающен ц(а)ра ѿицають полатѣ .
 Ђанко во пакостѣ тѣлѣ творѣши, толнко бл(а)г(а)д(ѣ)тъ д(оу)ши зїждѣши .
 Раздышлѣн же по все часы честѣа сьгрѣшенїѣ своѣа .
 Кроутѣкъ оубо боудн къ вьсакоуѣ чловѣкоу .
 Идоушоу ти вѣ с(в)ѣтын храмѣ . подмысли еда к(о)го разгнѣв'ль еси .
 Ђп(н)с(ко)помо(ъ) прѣкланѣн главѣ свою . и прѣпади къ ногамѣ нх[ъ] м(о)ли да дас(тъ)
 [т]и бл(а)г(о)с(л)овенїе .
 У другом запису, Аверкије даје више података о исписивању рукописа:
 Ђше хоштеши оубѣд(ѣ)ти идѣ пис(а)вшаго сїю кнїгу . съ зри на стих(ъ) вьше лежещи .
 Не възетѣ на ню ни зл(а)та ни сребра . нѣ вьдаст ѣн в(о)городн)ци добрн'стѣи . и кто е
 ѿт[ъ]ннидѣт їсѣ нїю и (...).

Аверкије је добро познат писар из прве половине XVII века. Оскудни подаци о његовом животу могу се извући из појединих записа остављених у рукописима које је исписао. Записи у рукописима који се данас чувају у Хиландару казују да је Аверкије радио у Карејској испосници, где је по заповести игумана кир Илариона преписао више књига. Тако је у хиландарском рукопису бр. 442 о себи записао да је монах „од земље херцега”.¹⁶ На основу овог податка не може се закључити у ком је од неколико важних херцеговачких манастира тога времена он могао примити постриг, као ни да ли је уопште примио постриг у неком од ових манастира, или негде другде. Можда је само родом био из Херцеговине. Аверкије се, пошав из Добруна у коме је по први пут посведочена његова преписивачка активност, полако кретао према истоку. Тако је већ следеће, 1616. године, у манастиру Никољу у Овчарско-кабларској клисури преписао један триод. И овде је Аверкије оставио своје име у акростиху.¹⁷ *Псалтиир с ѡоследовањем* преписао је 1618. године, а овај се рукопис данас чува у Руској националној

¹⁵ ССЗН I, бр. записа 1018; Синдик 1995, 386 (са старијом литературом).

¹⁶ Богдановић 1978, 170.

¹⁷ Рукопис је припадао старој збирци Народне библиотеке у Београду (бр. 1349), уништен је у бомбардовању 1941. године. Запис са Аверкијевим именом објављен је у ССЗН I, 1035.

библиотеци у Санкт Петербургу (Q п. I 90).¹⁸ Једини сачувани препис *Студеничкої тийиика са Савиним жиїиїем свеїиїої Симеона* Аверкије је преписао 1619. године у Студеници. Рукопис се данас чува у Народном музеју у Прагу.¹⁹ Од 1621. године Аверкије ради на Светој Гори, у Карејској испосници. Рукописи које је преписао за време свог боравка на Атосу чувају се данас у Хиландару.²⁰ Аверкије је 1626. године преписао и један зборник типа *Злаїиоусїї*, који се данас чува у Епархијској библиотеци у Араду.²¹

У овом тренутку се у литератури помиње шеснаест рукописа које је Аверкије исписао у периоду од 1615. до 1633. године, када је преписао и свој последњи нама данас познат – роман *Варлаам и Јоасаф*. Рукопис је припадао манастиру Житомислићу, а уништен је 1942. године када је манастир био спаљен.²² Први, и до сада једини, целовити осврт на Аверкијеву преписивачку активност дала је Надежда Синдик у свом прегледу његовог рада. Она је том приликом прикупила све расположиве податке из рукописа у којима се он потписао, а методом атрибуције успела је да идентификује још неколико рукописа које је свакако он исписао.²³ Уз то, сабравши податке које је о својој преписивачкој активности оставио Аверкије, дошла је до закључка да је он преписао далеко више рукописа него што ми данас знамо. Сам Аверкије оставио је у хиландарском рукопису бр. 444 из 1626. године запис у коме је навео да је исписао 355 тетрада у панагирицима и 107 тетрада у пролозима. Из садржаја овог записа може се закључити да Аверкије ту говори само о рукописима које је до тог тренутка исписао радећи у Кареји.²⁴

Добрунски рукопис налази се на почетку дугог низа Аверкијевих рукописа. Рукопис има I + 394 листа, димензије листова су

¹⁸ Синдик 1988, 199.

¹⁹ Опис рукописа: Шпадијер, Тријић et al. 2015, 85–89.

²⁰ То су рукописи бр. 439 (1623), 440 (1624), 441 (1624), 442 (1625), 443 (1626), 444 (1626), 410 (1632). Опис рукописа: Богдановић 1978, 160, 168–172.

²¹ То је рукопис бр. 9 у Библиотеци Епархије арадске: Богдановић 1975.

²² Синдик 1995, 391.

²³ Ту, међутим, треба имати извесну дозу опреза, пошто се међу рукописима које је Синдик подбројала као Аверкијеве налазе и два за које у Каталогу хиландарских рукописа стоји да их је преписао монах Сава, такође у Карејској келији; то су рукописи бр. 436–438. Упор.: Богдановић 1978, 167–168.

²⁴ Запис је у целости објављен: Богдановић 1978, 171–172.

310 × 210 mm; димензије текста на листу износе 21,5 × 13,5 mm, са 32 реда на страни. Целокупан изглед рукописа, као и његове кодиколошке и палеографске одлике, показују да је Аверкије, у тренутку када га је исписивао, био већ у потпуности формиран, зрео и искусан преписивач. Стога, овај рукопис није могао бити и први који је Аверкије исписао. Цео текст исписан је полууставним писмом, ресавским правописом. На основу анализе садржаја Аверкијевих познијих рукописа преписаних у Хиландару, као и на основу записа које је у њима оставио, могло би се претпоставити да се он, на изванредан начин, специјализовао за одређену врсту садржаја. Од укупног броја познатих рукописа који се на основу записа или атрибуције приписују Аверкију, чак девет су по садржају – панагирици. Панагирик је зборник који садржи беседе и слова за веће празнике у години, уређен по календарском редоследу. У његов састав могу ући и житија светих. Књига оваквог састава назива се још и *хомилијар* или *ѿржасѿвеник*.²⁵ Зборници овог типа већ су се веома рано формирали, а њихов настанак везује се за Цариград и богослужење какво се у њему практиковало по завршетку иконокластичких сукоба. Сам термин *ѿанаѿирик* је у прво време означавао свечано или похвално слово, састављено у складу с реторским правилима, те се временом проширио и на зборнике који садрже такве текстове. У Цариграду је постао обичај да се после недељне или празничне литургије одржи свечана проповед, те је она сматрана неком врстом продужетка евхаристије, нешто налик *словесној жрѿви* која се приноси у част празника.²⁶ Како се у Византији, темељећи се на основама античке реторике, неговала и развијала књижевност проповедничког карактера, словенски преводиоци су већ у раној етапи своје преводилачке активности имали на располагању велики корпус текстова међу којима су могли бирати оно што су сматрали погодним за потребе ширења нове вере.

Аверкијев ѿанаѿирик преписан у Добруну садржи текстове за прва четири месеца (септембар – децембар), и то само за одређене дане у оквиру поменутих месеци, те би се могао назвати *скраћеним ѿанаѿириком*. Узев у обзир поменути чињеницу, нема сумње да је овај рукопис само први део комплета од три рукописа за целу годину, те

---

²⁵ Трифуновић 2000, 232–234.

²⁶ Иванова 2003, 361.

да недостају још два тома за преосталих осам месеци (јануар – април, мај – август).

Рукопис бр. 54 Музеја СПЦ садржи следеће одабране текстове:²⁷

сейшембар:

1. - Слово Јована Златоустог на почетак индикта (л.1): Инс. Чюднаа православныхъ тръжьства свѣтлѣи м(оу)ч(е)ничьскыє пацети (...). [ВНБС 178, I.1а]

6. - Чудо светог арханђела Михаила у Хонама (л.2): Инс. Начело исцѣленїа даровъ даннѣмъ б(о)г(о)мъ . бл(а)г(о)д(ѣ)тїю и дръзновенїемъ миханла архїстратнга (...). [ВНБС 187, I.3а]

8. - Повест Јакова, архиепископа јерусалимског, на рођење Богородице (л. 7): Инс. Бъ повѣстѣхъ дванадесетыхъ плѣмень ї(зра)илевѣхъ пишеть . бѣ иоакѣмъ богатъ зѣло (...). [ВНБС 193, I.3д]

- Слово Андрије Критског (л. 14): Инс. Ище мѣрима ис(тъ) землѣ педїю, и врьбїю описоуетъ се море (...). [ВНБС 190, I.1а]

- Јована, презвитера Евије, Слово на рођење Богородице, и о Јоакиму и Ани (л. 20б): Инс. Великыи ап(о)с(то)ль . иже б(о)ж(ь)ствьныхъ таннь сказатель таже сп(а)сенїа нашего искоусноє наоучаетъ (...). [ВНБС 190, I.2]

14. - Слово Јована Златоустог на подизање Часног Крста (л. 29 д): Что рекоу или что въ(згла)г(о)лю . что васъ нареку овце или пастыре (...). [ВНБС 213, I.14а]

- Слово Андрије Јерусалимског на Крстовдан (л.33б): Инс. Възлюбленїи . подвигнѣмъ д(н)ъсь такоже цѣвницѣ оустны . въспрїимѣмъ ѡшатырь и гоуслы (...). [ВНБС 203, 1]

- Слово Андрије Јерусалимског на Крстовдан (друго слово) (л.36б): Инс. Кр(ь)ста тръжьство творимъ . и цр(ь)ков(ь)ное о(с)вещает се испльненїе (...). [ВНБС 207, 7а]

- Пандолеја, презвитера обитељи Византијске, Слово на Крстовдан (л.41б): Инс. Паки въздвижает се кр(ь)сть, паки тварь рад(о)ует се . паки въздвижает се кр(ь)сть (...). [ВНБС 209, 9б]

- Василија, епископа Селеукије Исавријске, Слово на Крстовдан (л. 43): Инс. Бъсако оубо иже отъ(ъ) гор(ь)шаго на лоучшее прѣложенїе (...). [ВНБС 205, 4]

²⁷ Текстови су идентификовани уз помоћ приручника у коме су систематизовани они текстови који се сврставају у хагиографске наративе и дела реторског карактера, а срећу се у јужнословенским рукописима – *Bibliotheca hagiographica balcanoslavica*, скраћено – ВНБС.

- Александра Мниха Слово повесно о обретењу Часног Крста (л. 46 б): *Инс. Повелѣніе вашего ѿт[ъ]чѣскаго пр(ѣ)под(о)бствѣа пріемъ зѣло изоумих се (...).* [ВНБС 210, 10а]

20. - Житије и мученије Св. Јевстатија и жене његове Теопистије и деце Агапија и Теопистије (л. 66): *Инс. Въ д(ь)ни ц(а)р(ь)ства тріанова . идоло-слоуженію дръжидь . поставленъ быс(ть) ѿт[ъ] ц(а)ра стратилать, именець плакыд[а] (...).* [ВНБС 217, 1а]

23. - Светог Јована Златоустог Слово на зачеће Јована Претече (л. 75 б): *Възлюбленнїи прїидѣ прочее бл(а)гын д(ь)нь праздника и въсенародно радованїе (...).* [ВНБС 220, 1а]

26. - Мученије Светог Григорија Велике Јерменије и Рипсимије, Гајане и других, пострадалих у Јерменији (л. 81): *Инс. Царствующъ дївоклантїанъ ридомь . тиридаты ж(е) въ арменѣх(ь) . повѣдано быс(ть) тиридатуо тако въ полатѣ его кс(ть) нѣкто, именець григорїе (...).* [ВНБС 230, 1а]

октѡбар:

6. - Јована Златоустог Беседа о Светом апостолу Томи и против аријана (л. 107): *Инс. Закономъ оубо цр(ь)ковниимъ покараемъ . касая се такоже кс(ть) мощно (...).* [ВНБС 240, 4]

18. - Памет Светог апостола Луке (л. 109б): *Инс. Лоука великын евр(а-г)р(е)лість . быс(ть) ѿт[ъ] антїохїе сїрїнскыє великыє . врачъ хытостїю (...).* [ВНБС 178, I.1а]

- Успење св. апостола Луке (л. 117): *Инс. Яще правѣднаго память съ похвалами . съвршати б(о)ж(ь)ствнын (...).* [ВНБС 252, 2]

- Похвала св. Луки (121б): *Инс. Яп(о)с(то)льское тръжьство въсіа д(ь)н(ь)сь . лоуче б(о)ж(ь)ств(ь)ныє блистающїи (...).* [ВНБС 251–252, 1]

- Житије преподобног Илариона Мегленског од Јевтимија Трновског (л. 149 б): *Инс. Сладка оубо настоещїа жизнь . нѣ бесъмрътїе въсакоє сладости сладанше (...).* [ВНБС 260, II.1]

22. - Мученије седам отрока у Ефесу (л.164б): *Инс. Ёгда въц(ар)и се декїе ц(а)рь и прїиде въ ефесь ѿт[ъ] картагонскаго града (...).* [ВНБС 261, I.1а]

26. - Мученије Светог Димитрија (л. 173): *Инс. Маџицианъ иже и ер-квалїе покоривъ готфн . и савромати ридланом(ь) сьш(ь)дѣ въ соланьскы градъ (...).* [ВНБС 268–269, 4а]

новембар:

8. - Јована Златоустог Беседа о серафимима (л.176б):²⁸ Inc. ѿгда нѣкогда таже ѿ оѣн прѣплавахомъ пѣчиннх (...). [ВНБС 289, 12]

- Слово похвално бесплотним силама од Климента епископа (охридског) (181б): Inc. Наста праздниколюбци прѣсвѣтлоє трѣжъство (...). [ВНБС 287, 7]

- Повест о чуду архистратига Михаила у обитељи Дохијар на Светој Гори (л.184б): Inc. Бѣ ц(а)р(ъ)ство никѣфора котаніата . прѣ(п)од(о)бны нѣкы иннокъ (...).²⁹ [ВНБС 189, II 1]

21. - Слово Теофилакта Охридског на Ваведење (л.190): Inc. Паметь оубо праведнаго съ похвалою бываемаа . множицею обличи похвалающаго (...). [ВНБС 310, 5]

- Слово Тарасија, архиепископа цариградског, на Ваведење (л.195): Inc. свѣтло и свѣтоносно настоееще трѣжъство (...). [ВНБС 313, 8а]

- Германа Цариградског Слово на Ваведење (201б): Inc. Веселіа оубо вѣсеб(о)ж(ъ)ствнає трѣжъство вѣсегда твореще (...). [ВНБС 307–308, 1а]

- Германа Цариградског Слово на Ваведење (друго слово) (л. 207б): Inc. Се пакы дрвоє трѣжъство . и свѣтло празднство г(о)с(под)ниє м(а)тере (...). [ВНБС 314, 9а]

- Епифанија, јеромонаха обитељи Калистратове, О воспитању Богородице (л. 211): Inc. ѿ вѣ истиннх истиннѣн в(огороди)ци и пр(и)сно д(ѣ)вѣн мариї мнози повѣдаше (...). [ВНБС 178, I.1а]

28. - Житије Светог Стефана Новог, пострадалог од иконобораца (л.223): Inc. Б(о)ж(ъ)ствнаа нѣкаа вещь добродѣтель и многымъ до(сто)нна похвалаамъ (...).³⁰ [ВНБС 327, 1]

децембар:

5. - Житије Светог Саве Освећеног (скраћена редакција Житија које је саставио Кирил Скитополски) (л. 261б): Inc. ѿ оубо н(е)б(е)снаго гражданинъ сава ѿт[ъ]нство имѣаше кап[ъ]падокїнаго мѣста (...). [ВНБС 337, 1]

6. - Житије и повест о Светом Николи Мирликијском (л. 270):³¹ Inc. Моудра нѣкаа вещь . живописць роука (...). [ВНБС 345–346, 8а]

²⁸ Ово је шеста беседа у зборнику *Слова Јована Златоустої*, познатом под називом *Маријарий*.

²⁹ Према ВНБС ово слово је увек исписано под 6. септембром, када се прославља чудо арханђела Михаила у Хонама.

³⁰ Аутор овог житија је Симеон Метафраст.

³¹ Аутор је Симеон Метафраст.

- Андреја Критског Похвално слово Светом Николи (л. 286б): Инс. Чл(овѣ)ѣ б(о)жїи и вѣрнїи рабѣ . и стронтелю тинньствѣ (...). [ВНБС 349, 15]

- Повест о погребенију светог Николе (л. 291б): Инс. Бл(аго)с(ло)вень кси г(оспод)и їв(оу)се х(рист)е б(о)ж(е) наш . нже дивнаа и невид(н)ма дѣла творен (...). [ВНБС 339, 2]

13. - Мученије светих мученика Јевстратија, Авксентија, Јевгенија, Мардарија и Ореста (л. 297): Инс. Цар'ствующ дїоклантіанову и мазиціанв . вѣса грѣскаа власть (...). [ВНБС 358, 1]

У Недељу пред Рођењем Христовим, Светих Праотаца, Слово Јована Златоустог о Јудејцима који говоре (л. 314): Инс. Хошв пакы начети о рождьствѣ с(ы)на б(о)жїа засвѣд(ѣ)тел'ствѣ же юдѣомь (...). [ВНБС 378–379, 5]

17. - Кирила Александријског Слово на скончање света три отрока и пророка Данила (л. 327): Инс. Ына вѣдменв настонтъ възлюбленнїи м(оу)ч(е)никъ бл(а)гыхъ приносе паметь (...). [ВНБС 363, 2]

24. - Атанасија Александријског Слово на речи Јеванђеља „изиде повеленије от ћесара Августа” (л. 330б): Инс. Іѣкоже златотворнью землю рѣдитъ прилч'шен се дѣлателе (...). [ВНБС 379, 6]

25. - Слово Јована Златоустог о натпису Кириновом „ндеше кѣждо кѣ свои градъ . и о . еже кѣзиде же їосифъ хот[ъ] гааилѣе ѿ града назарефа . кѣ градъ д(а)в(н)довъ” (л.339): Инс. Іѣже дрекле патріарсы оубо болѣхоу прор(о)ци же прѣдгла(гола)хв (...). [ВНБС 395, 24]

- Златоустог Слово на „пошто се родио Исус у Витлејему Јудејском” (л. 348): Инс. Праздникъ оубо гл(аго)лет се настоѣцин б(о)гозавленїе трѣбвет же троубъ с(в)ещенных(ъ) (...). [ВНБС 388, 14]

- Јована Златоустог Слово на Рођење Христово (л. 352): Инс. Тинн'ство странно и прѣславно виждѣ пастырїе оглашаютъ ми оуши (...). [ВНБС 390, 18]

- Јована Дамаскина Слово на Рођење Христово (л. 357): Инс. Ынигда вѣсна прїидеть кси тѣлесныи съставы (...). [ВНБС 381, 2]

- Слово Василија Великог на исти празник (л. 366): Инс. Х(ри)с(то)во рождьство, сконствнное оубо пръвое и особное его б(о)ж(ь)ства (...). [ВНБС 391, 19а]

- Григорија Ниског Слово на рођење Христово (л. 371б): Инс. Д(ь)н(ь)сь Х(ри)с(тъ) и вл(а)д(ь)ка чл(овѣ)колюбное рождьство вѣспрїеть (...). [ВНБС 383, 5а]

- Атанасија Александријског Слово на рођење Христово (л. 374б): Инс. Начело радости и веселїа д(оу)ховнаго (...). [ВНБС 385, 8]

- Прокла, архиепископа константинопољског (л.377): Инс. Сл(о)во реч(е)н'но прѣд(е)дѣшв тогда несторїѣ, о рожд(ь)ствѣ г(оспод)а н(а)шег(о) і(с)ѣс(ъ) х(рист)а (...). [ВНБС 381, 3а]

- Григорија Неокесаријског Слово похвално на Рођење Христово (л. 380): *Инс. Рад(о)҃нѣ се ѿ господ(н)и вѣсѣгда . съ павлом бо ликѣствѣю (...).* [ВНБС 389, 17]

- Прокла Цариградског (л. 386): *Инс. Чюв'ства оубо сл(ь)нѣ ѿт[ь] землѣ вѣсѣлаѣ (...).* [ВНБС 402, 4а]

29. - Јована Златоустог Слово о Ироду и о деци (л. 389б): *Инс. Хотѣх(ь) оубо пр(н)сно и вѣсѣгда д(о)҃х(о)҃вноѣ вадѣ повѣдати слово . покараемѣ павломѣ г(лаго)лющѣ (...).* [ВНБС 404, 1б]

- Јована Златоустог Слово о младенцима (друго слово), на јеванђеоски стих шѣд(ь)ше и испытанѣ извѣстно ѿ отрочѣты и с(вѣ)тых(ь) мл(а)д(ѣ)нцѣх(ь). (л.292): *Инс. ꙗкоже сл(ь)нѣныи съ кръгъ (...).* [ВНБС 405-406, 1га].

Садржај овог Аверкијевог најстаријег панагирика који је до нас дошао треба посматрати у контексту његових познијих рукописа истога типа које је преписивао у Хиландару. У рукопису ХИЛ 442 (панагирик за децембар) Аверкије је оставио запис у коме је описао начин свога рада приликом састављања ових зборника: „... и о семѣ вѣднѣте ꙗко кѣждо тѣ новы панагерикѣ събрах ѿт седмѣ или ѿсьмѣ книг старих ...”.³² Тај запис показује да Аверкије није само механички преписивао рукописе, већ је из више извора бирао текстове које је уносио у своје зборнике. Стога се сваки од његових панагирика може посматрати као резултат критичког процењивања и, можда чак, личног избора. Панагирик као књига чији састав и обим није ничим ограничен отварао је могућност преписивачима да, на један посебан начин, оставе и свој ауторски печат приликом избора текстова које ће укључити у рукописе које преписују. Поменута Аверкијева белешка открива још један важан податак о постојању бројних старих рукописа који су му били на располагању током рада. Углед Карејског скрипторија потицао је још из времена Светога Саве који је, састављајући посебан *Тийик* за Карејску келију, као најважнији задатак монасима поставио обавезу да током свог боравка у њој – преписују књиге. Карејска келија је вероватно поседовала и своју библиотеку, али је могла и позајмљивати рукописе не само из самог Хиландара, него и из других словенских и грчких светогорских манастира.

Умесно је запитати се да ли је Аверкије приликом састављања панагирика намењеног Добруну имао на располагању већи број

³² Богдановић 1978, 170.

рукописа из којих је могао бирати текстове за њега, или је само направио избор из неког панагирика пуног састава за сваки од месеци који су заступљени у МСПЦ 54. Добрунски панагирик за поједине дане има мањи број текстова него одговарајући хиландарски панагирици. То је и разумљиво када се има у виду чињеница да је у питању скраћени панагирик, као и да је Хиландар поседовао велику библиотеку, чији је састав и обим пружао веће могућности приликом одабира текстова и редакторског рада какав је Аверкије несумњиво практиковао. За потребе свога посла, Аверкије је могао позајмљивати и рукописе из других словенских светогорских манастира. Исто тако, у састав хиландарских рукописа ушли су поједини састави које тешко да је Аверкије могао наћи у Херцеговини. Један од таквих текстова је *Слово Григорија Паламе на Ваведене* (21. новембра). Преписи Паламиних састава су малобројни у српкословенској традицији и већином су ограничени на рукописе светогорске провенијенције. Важно је приметити и да су се у добрунском панагирику нашли и текстови Климента Охридског као и трновског патријарха Јевтимија (*Жиџије Илариона Мејленској*). Присуство Климентових текстова, који припадају најстаријем слоју оригиналне словенске књижевности настале у оквирима Првог бугарског царства, још су једна потврда о улози српског рукописног наслеђа у очувању оригиналних дела насталих у најстаријем периоду самосталног књижевног стварања код Јужних Словена. С друге стране, ово показује да су Климентови састави током више векова били присутни у српској средини, чак и у познијим временима, када су већ у значајној мери били потиснути из употребе и замењени текстовима ранохришћанских и византијских аутора. Присуство Јефтимљевог *Жиџије Илариона Мејленској* у српским рукописима није посебно истраживано, али се на основу података садржаних у различитим приручницима може закључити да је било познато у невеликом броју преписа.³³ Интересантно је да је и Аверкије, радећи у Добруну, имао на располагању један примерак *Жиџија*.

³³ *Жиџије* је ушло у састав хиландарског рукописа бр. 496, панагирика преписаног око 1430. године: Богдановић 1978, 188–189. Овај Јефтимљево састав налази се још у рукопису бр. 45 (друга четвртина XVI века) Народне библиотеке у Београду, као и у рукопису бр. 1 из Дубоког Потока, из треће четвртине XVI века: Богдановић 1982, 36 (бр. 312), 78 (бр. 1054).

За крај ћемо поновити неке констатације изречене на почетку овога рада. У време када је 1615. године исписивао свој рукопис у Добруну, Аверкије је већ био формиран, зрео писар и тада је показивао интересовања која ће у пуној мери успети да развије и оствари тек са доласком на Свету Гору. Овај кратки прилог имао је за циљ да подробније представи најстарији познати рукопис који је исписао Аверкије.

ЛИТЕРАТУРА

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

ВНБС: К. Иванова, *Bibliotheca hagiographica balcano-slavica*, Софија 2008.

ССЗИН: Љ. Стојановић, *Стари српски записи и најписи*. I–VI, Београд – Сремски Карловци 1902–1926.

МСПЦ: Музеј Српске православне цркве, Београд.

ЛИТЕРАТУРА

Богдановић 1975: Д. Богдановић, *Српски рукописи у Библиотеци Епархије арапске*, Зборник МС за књижевност и језик XXIII/1 (1975) 15–49.

Богдановић 1978: Д. Богдановић, *Кашалоћ ћирилских рукописа манастира Хиландара*, Београд 1978.

Богдановић 1982: Д. Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI–XVIII века)*, САНУ, Београд 1982.

Ђорђевић 1994: *Зидно сликарство српске власнеле*, Београд 1994.

Земље Павловића 2003: *Земље Павловића: средњи век и период турске владавине*. Ур. М. Васић, Р. Кузмановић, Бања Лука – Српско Сарајево 2003.

Зиројевић 1984: О. Зиројевић, *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије*, Београд 1984.

Кајмаковић 1965: З. Кајмаковић, *Живопис у Добруну*, Старинар н. с. XIII–XIV (1965) 251–260.

Кајмаковић 1971: З. Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, Сарајево 1965.

Кашанин 1928: М. Кашанин, *Манастир Добрун*, Старинар III, сер. IV (1928) 67–80.

Ковачевић 1885: Љ. Ковачевић, *Манастир Добрун*, Старинар II (1885) 18–23.

Момировић, Васиљев 1991: П. Момировић, Љ. Васиљев, *Ћириличке рукописне књиге Цетињској манастира*, Цетиње 1991.

Новаковић 1875: С. Новаковић, *Српски њоменици XV–XVIII века*, Гласник Српског ученог друштва XLII (1875).

Руварац 1924: Д. Руварац, *Манастир Беочин*, Сремски Карловци 1924.

Синдик 1988: Н. Синдик, *Библиотека*. Каталог изложбе *Благо манастира Сигунице*. Аутор изложбе Војислав Ј. Ђурић, САНУ, Београд 1988, 185–222.

Синдик 1995: Н. Синдик, *Хиландарски писар Аверкије*, Проучавање средњовековних јужнословенских рукописа. Ур. Павле Ивић, САНУ, Београд 1995.

Стојановић 1982: Љ. Стојановић, *Каталоџ Народне библиотеке у Београду. IV. Рукописи и стари штампане књиџе*, Београд 1982. (Фототипско издање)

Суботин-Голубовић 1999: Т. Суботин-Голубовић, *Српско рукописно наслеђе од 1557. године до средине XVII века*, САНУ, Београд 1999.

Трифунровић 1990: Ђ. Трифунровић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд 1990.

Matković 1878: P. Matković, *Dva italijanska putopisa po Balkanskom poluotoku iz XVI veka*, *Starine JAZU X* (1878) 201–257.

Mošin 1955: V. Mošin, *Izveštaj o naučnom putovanju u Srijemsku Mitrovicu, Beograd, Peć, Dečane, Cavtat, Dubrovnik 1953. godine. Inventar ćirilskih rukopisa Muzeja Srpske pravoslavne crkve u Beogradu*, *Ljetopis* 60 (1955) 218–226.

AVERKIJJE'S PANEGYRIC COPIED AT THE DOBRUN MONASTERY IN 1615

ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ

The renewal of the Patriarchate of Peć (1557) marked the beginning of the revival of Serbian spiritual life. It was then that many scriptoria in numerous old monasteries resumed their activities, and manuscripts began to be copied in a number of monasteries that were founded after the restoration of the Patriarchate. Many scribes have left records of their activities. Particularly notable among them is monk Averkije, a scribe who was most prolific in the second quarter of the 17th century. Today Averkije is known to have copied sixteen large codices with a total of 12,000 pages between 1615 and 1633. Five of these 16 manuscripts have been attributed to him, while the rest bear his signature. The oldest manuscript known to us to have been copied by Averkije was copied at the Dobrun Monastery near Višegrad. The manuscript is now kept at the Museum of the Serbian Orthodox Church in Belgrade (MS 54). It is a concise panegyric containing selected texts for the months September-December. In addition to texts for the Great Feasts, the manuscript also includes hagiographies (lives) of just a few saints. This seems to suggest that it was the first manuscript in a three-volume set (January-April, May-August), which included texts for the remaining eight months. The paleographic characteristics of the manuscript reveal that Averkije was already a fully formed and experienced scribe at this time. Information about Averkije is very scarce, but in one of his records he does inform us that he came 'from the land of Herzogs' (i.e. Herzegovina). He is assumed to have been born in the last quarter of the 16th century, but the place where he received his scribing training remains unknown. The manuscripts he later copied at the Hilandar Monastery indicate that Averkije specialized precisely in manuscripts with these contents.

Keywords: Averkije, Dobrun Monastery, Mount Athos, Hilandar, panegyric, John Chrysostom

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
Зборник радова Одељења за археологију
Народне библиотеке Србије
ARCHEOGRAPHICAL PAPERS
Review of the ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Издавач
Народна библиотека Србије
PUBLISHER
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Лектура и коректура
Драгана Перуничич
PROOFREADER
DRAGANA PERUNIČIĆ

Технички уредник
Мирослав Лазич
PUBLISHING EDITOR
MIROSLAV LAZIĆ

Штампа
RETRO PRINT, БЕОГРАД
PRINTED BY
RETRO PRINT, BELGRADE

Тираж
300 примерака
CIRCULATION
300

Публикације за размену и рукописе за штампу
слати на адресу:

Народна библиотека Србије
Одељење за археологију
(за Археографске прилоге)
Скерлићева 1, 11000 Београд
e-mail: vladan.trijic@nb.rs

Please, send original texts and/or publications
intended for exchange to the following address:

Narodna biblioteka Srbije
Odeljenje za arheografiju
(za Arheografske priloge)
Skerliceva 1, 11000 Beograd
e-mail: vladan.trijic@nb.rs

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози : зборник радова Одељења за археографију Народне библиотеке Србије = Archeographical papers : review of the Archeographical Department National Library of Serbia / главни и одговорни уредник Владимир Пишталo. - 1979, бр. 1- . - Београд : Народна библиотека Србије, 1979- (Београд : Retro print). - 23 cm

Годишње. - Друго издање на другом медијуму: Археографски прилози (Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 15982082

YU ISSN 0351-2819
UDK 091